

Alexandru N. Stermin

Jurnalul unui Ornitolog

Caprinis

Alexandru N. Stermin

Jurnalul unui Ornitolog

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Elena Rakosy

Conf. univ. dr. Ioan Coroiu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

STERMIN, ALEXANDRU NICOLAE

Jurnalul unui Ornitolog / Alexandru Nicolae Stermin. –
Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2017

ISBN 978-606-37-0149-8

59

© 2017 Autorul volumului. Toate drepturile rezervate. Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul autorului, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Corectură: Bianca Moldovan

Tehnoredactare computerizată: Alexandru Cobzaș

Universitatea Babeș-Bolyai

Presa Universitară Clujeană

Director: Codruța Săcelean

Str. Hasdeu nr. 51

400371 Cluj-Napoca, România

Tel./fax: (+40)-264-597.401

E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro

http://www.editura.ubbcluj.ro/

Prefață	7
Destăinuire	9
O întâlnire cu păsările și păsărarii Lumii în Brazilia	13
Porzana cu ouăle de aur	22
Cocorii de la marginea Lumii	29
India... 33 de milioane de zei și tot atâtea arome	34
O fi sau n-o fi <i>Porzana pusilla</i> ?	41
Infidelități în lumea păsărilor	46
Adevărata Magie a Transilvaniei	57
Povestea păunului – prin arta și religiile Lumii	66
Delta Dunării – o cetate de stof în drumul păsărilor	72
Al 26-lea Congres Internațional de Ornitologie – când toți ornitologii au zburat spre marginea Lumii	77

Natural și firesc vs. prostituție și homosexualitate	86
Păsările de Zid	96
Sălbăticia României la 25 de ani de la „Revoluția” ei	104
Despre broaște ca despre oameni	113
Despre animale care dispar odată cu bunicii – Bivolii	120
Cu găștele în spatele Institutului Max Planck	129
Universuri paralele – ruine, bufnițe, șoareci și lilieci	139
Filosofia respirației în mintea unui biolog	147
Postfață	153

În oceanul ideatic, lexical, comportamental etc., etc., este aproape imposibil să faci distincție între ce este „al meu” și ce este împrumutat, copiat... Greu cu originalitatea când suntem peste 7 miliarde... Și totuși această șansă există dacă ai inspirația și „norocul” găsirii drumului spre cititor.

A scrie despre păsări un „jurnal al unui ornitolog” la 30 de ani pare puțin hazardat la prima vedere, de aceea m-am aplecat cu teamă, dar și cu o anume curiozitate asupra acestor spuse. Mă gândeam că un jurnal al unui ornitolog ar fi preocuparea de pensionar al unui Russel Wallace sau Mayr după „aventurile” lor în Asia de Sud-Est. Aveam totuși o anume speranță, cunoscându-l relativ bine pe Sandu. În primul rând, eseurile propuse nu sunt rapoarte asupra unor specii, populații de păsări, eventual legate de habitatele lor, ci pete de culoare în drumurile autorului prin țară sau aiurea. Astfel că, citind și despre păsări desigur, călătorim în tandem prin landșafturi neoașe precum Delta, sudul Olteniei, pajiștile transilvane, sau exotice din Brazilia, India, Germania Baltică...

Mi-e frică de acest om, de fapt mi-e frică pentru acest om. Are o aplecare spre cunoașterea de tip enciclopedic, atât în domeniul biologiei (ornitologie, etologie, genetică etc.) cât și a cunoașterii în general (istorie, mitologie, religie, psihologie, artă) și uită că trăiește în secolul al XXI-lea și că această cale este sinucidere... Dar, probabil caută mai mult desfătarea sufletului decât răzbaterea socială sau științifică. Desigur, este o per-

30 august 2010, Cluj-Napoca

M-am întors din Brazilia, de la cel de-al XXV-lea Congres Internațional de Ornitologie, deschid, ca într-un ritual caietul în care mi-am lăsat gândurile răgazurilor de odihnă din Sao Paulo, Campos do Jordão ori Jungla de munte prin care am hălăduit și citesc amintindu-mi în amănunt frânturi de stări și păsări.

O întâlnire cu păsările și păsărarii Lumii în Brazilia

Sunt locuri la care visezi, dacă stai să te socoți, nici nu știi, de fapt, când a fost prima dată când ți-au trecut prin minte și tot ce poți să spui e că au venit de undeva din tine, chiar de dinainte de a fi deschis ochii către lume. Cred că noi, cei îndrăgostiți de „viu”, simțim asta mai mult decât oricine. Poate că acesta este motivul pentru care, atunci când ne întâlnim, fie „față către față”, fie doar prin scris, ne povestim prin ce colț de crâng sau pădure am mai ieșit, ce „orătării” am văzut sau ce flori am mai mirosit.

Povestea mea de astăzi poate începe, fără îndoială, cu „A fost odată ca niciodată...” căci, acum, în fața voastră nu știu dacă a fost sau nu aieva.

O dată la patru ani, mulți dintre păsărarii lumii așteia se întâlnesc într-un Congres Internațional de Ornitologie. Totul a început în 1884, când la Viena a avut loc primul astfel de congres, iar în august 2010, după 126 de ani, s-a organizat al XXV-lea, în Campos do Jordao, Brazilia. Așa favorabil s-au „aliniat planetele” că, după un zbor de aproximativ 10 ore și jumătate peste ocean, m-am trezit în aeroportul din Sao Paulo. Eram singur, sau, de fapt, din sutele de persoane care forfoteau pe acolo într-o zi de vineri, 20 august, 5 dimineața, nu cunoșteam pe nimeni. Am stat să aștept bagajul, cred, vreo oră, până când, pe bandă mai erau două bagaje și un sac. Bagajul meu nu era, dar nimic nu m-a mai putut supăra atunci, aveam la mine bagajul de mână și, după

ce doamna drăguță de la ghișeu mi-a spus că bagajul va ajunge mâine dimineață la hotelul unde aveam să stau, am căutat cu privirea nerăbdător un geam, ca să vad mai repede cum arată „Lumea Nouă a Americii de Sud”.

Am ieșit din aeroport, afară cald, mult soare, multă lumină, mulți oameni și bagaje ropotind pe trotuar în sunet de claxoane. În autobuzul pe care l-am luat ca să ajung în oraș, atmosfera era mai liniștită, dar eu tremuram tot, la fiecare siluetă de pasăre pe care o vedeam pe geam. Primii pe care i-am văzut au fost „urubu”, vulturi mari și negri, cu capul golaș, care se roteau deasupra clădirilor, iar lângă un lac o mulțime de „biguá”, un fel de cormorani „de-ai lor”. Nici nu știu când am ajuns în Sao! De la stația de metrou, pentru că lumea nu prea știa engleză, dar încerca să mă ajute din răspuțeri, am poposit cu greu la hotelul unde aveam să stau trei zile.

M-am cazat și am ieșit în parc, un loc luxuriant, cu niște ficuși mari și bromelii „suspendate”. Atunci am văzut una din cele mai comune păsări de la ei, „sabiá-laranjeira”, o mierlă cu abdomenul portocaliu, care se agita prin pajiștea uscată a parcurilor. Pe o fântână arteziană un „ben-te-vi”, o pasăre foarte cunoscută în Brazilia datorită cântecului ei, cântec cu care urma să mă întâlnesc și la congres. Acolo, în sălile de congres, de câte ori se termina o pauză, în difuzoare se auzea cântând chemându-ne spre sălile unde începeau prezentările.

După trei zile de Sao Paulo, după ce am fost în piața de fructe și am rugat oamenii să mă învețe cum să mănânc, după ce m-am uitat la mesele cu pește proaspăt ca la rafturile de la noi de la muzeu, după ce am învățat că oamenii de acolo sunt drăguți și că circulă mult cu metroul (acesta fiind unul dintre cele mai aglomerate

locuri din oraș), după ce am descoperit într-un muzeu un tablou cu „rațele mute”, despre care m-am întrebat multă vreme de unde or fi venit în Europa, după ce m-am pus pe gânduri modul în care ajung „ei” până în vârful clădirilor ca să facă graffiti, după ce mi-am comandat o mâncare care nu știam dacă este sos, supă sau iahnie și... după ce mi-am recuperat bagajul, am plecat spre Campos do Jordao.

Am mers cu un autobuz 200 km spre Nord. Cel puțin așa cred, pentru că, pentru fiecare om din autobuz, locurile prin care treceam păreau diferite. Unii, oameni ai locului, le vedeau destul de antropizate, cu case mici, cocotate pe coline, cu garduri laxe ce împrejmuiseră grădini mari, fără prea mulți pomi fructiferi și cu iarba moartă de secetă. Dar, pentru mine, tot decorul ascundea o lume nouă: sute de termitiere, uscate, se ridicau din pământ, ascunzând în ele câte o colonie vie, palmierii înalți legau pământul de cer ca niște vrejuri de fasole fermecate. Un rhea se pierdea în monocromia locului, iar, de lângă drum, mici bufnițe de pământ (*Athene cunicularia*) priveau excesiv de curioase lumea de pe autostradă.

Drumul a trecut repede, și brusc, peisajul s-a schimbat, palmierii au fost acum înlocuiți de o pădure de araucaria maiestuoși, care umpleau cu coronamentul lor globulos tot cerul; eram, de fapt, în Campos do Jordao.

În acea zi, nerăbdător, am mers să mă înscriu. Până la centrul unde avea loc congresul, totul părea altfel. Era un oraș aflat la 1.700 m altitudine, asemenea Predealului, dar cu clădiri în stil elvețian. În drumul prin oraș, pe un stâlp, în lumina soarelui, am observat doi ochi mari și roșii. Era o Maria-branca, o pasăre tipică pentru locul

acela, ciudată pentru mine, dar obișnuită cu oamenii, pentru că am putut să mă apropiu să o fotografiez. Tot soarele o făcea să strălucească și pe Chopim, o pasăre migratoare ce apare acolo din septembrie până în martie. Toate tresăreau atunci când cerul era brăzdat de câte un Caracara, un răpitor din Lumea Nouă.

Am ajuns, m-am înscris și a doua zi era deschiderea marelui eveniment care urma să țină șase zile. Fiecare zi începea cu un drum de la hotel până la centru, când, dacă nu eram trezit destul, stolurile gălăgioase de papagali mă mai aduceau cu picioarele pe pământ. La prima oră avea loc o prezentare în sala principală, după care, cei 1.200 de participanți la congres se împărțeau, după interesul fiecăruia, în cele opt săli, fiecare cu tematica ei. Acolo aveau loc alte prezentări, mai scurte. La fiecare 15 minute, când se termina o prelegere, în difuzoare începea să cânte Trenzinho Caipira – Villa Lobos, timp în care, dacă vroiai, te duceai în altă sală, în funcție de programul pe care ți-l alegeai. Așa treceau zilele... cu câte trei pauze, din care ne chema în săli cântecul de Ben-te-vi.

A fost extraordinar! Fiecare prezentare îți spunea ceva, fiecare om, fiecare accent îți vorbea despre o parte și o pasăre de pe Glob. Șase zile în care oamenii din toată lumea s-au strâns să vorbească despre ceea ce i-a fascinat înaintea de a se fi descoperit pe ei înșiși – despre păsări.

Am uitat să vă spun, dar în Brazilia, în august, este sfârșitul iernii. Atunci am înțeles de ce păsările colibri intră în toropeală la lăsarea serii; pentru că noaptea sunt 3 grade, iar ziua, la prânz, 30. Îmi trebuia mereu o geantă mare cu mine, căci, dacă dimineața aveam pe

mine cinci bluze, la amiază trebuia să stau în tricou, urmând ca până seara să mă îmbrac la loc.

Poate că totul se termina altfel pentru mine, poate că experiența congresului, a orașelor prin care am trecut, a vegetației și a păsărilor pe care le-am văzut mi-ar fi fost de ajuns, dar în miercurea aceea am mers în junglă, și povestea mea a început atunci.

La 5 dimineața, mi-am luat bocancii, binoclul, determinatorul și am plecat în parcul Itatiaia, cel mai vechi parc natural din Brazilia, o pădure asemenea celei amazoniene, doar că, față de aceasta, în sezonul ploios, apele nu o inundau. La începutul unui drum forestier care ducea la un restaurant mic, ghidul ne-a spus să mergem înainte fără să ne abatem. Viperele de copaci, insectele veninoase și plante toxice ne puteau răni grav.

Pe drumul spre junglă, mi-am făcut un prieten. Era francez. Și el, ca mine, pentru prima dată acolo. Am stat amândoi, departe, în spatele grupului și ne uitam în jur. Părea că, de sus, din vârful palmierilor, coboară, până pe pământ, o perdea, gros croită de liane și alte plante cățărătoare, pe care era aproape imposibil să o străbați. Prima minune pe care am văzut-o, prin ochiurile broderiei verzi, a fost un trogon, poate cel mai frumos din partea aceea de junglă, ce stătea nemișcat, la cinci metri de noi. În lumina unei raze, coada lui barată, galbenul de pe abdomen, verdele și albastrul de pe spate te făceau să taci și să îl privești. În liniștea plină de viață a pădurii, auzai, pe lângă copacii înfloriți, zumzetul păsărilor colibri care străluceau atunci când le atingeau lumina. Aveam să mă întâlnesc cu ele și la restaurantul mic unde am mâncat. Acolo veneau la hrănitorile cu apă dulce și stăteau aproape de oameni, încât puteai să le atingi.

Erau multe păsări mici, dar nu le puteai urmări cu privirea decât două secunde, pentru că se ascundeau în frunzele dese, care nu erau atât de dese ca în sezonul ploios și cu greu îmi imaginam cum poate arăta asta.

Cum urcam pe drum, la un moment dat, am auzit un sunet. Un cântec metalic, scurt, se repeta de undeva din pădurea de lângă noi. M-am uitat la camaradul meu și am zis: „Cred că este un tinamiform!”, bănuiam, de fapt. Nici nu știam cum cântă o astfel de pasăre, dar îmi doream mult să o văd. Am zis amândoi că intrăm în pădure și, după zece minute de luptat cu lianele și frunzele mari, după ce ne uitam mereu unde punem mâna, pentru că erau acolo tulpini de plante cu spini de peste 10 cm, am intrat în pădure. Față de lumina de pe drum, aici era aproape beznă și liniște.

Am simțit atunci că sunt altundeva, pădurea era primitoare, mă simțeam în siguranță, dar nu știu de ce, aveam sentimentul acela că parcă mai fusesem acolo, că totul părea cunoscut, dar fiecare lucru era nou și îmi trezea o uimire creatoare. Călcam pe frunzele moarte și mă scufundam în ele ca într-un ocol de fân. Mergeam înainte după sunetul acela. Deodată, atât de des era tot, încât nu am mai putut localiza sunetul. Părea că vine de sus, de jos sau chiar din fața noastră. Nu am văzut nimic. Era practic imposibil. Atunci mi-am dat seama că păsările se arată doar în zonele deschise, pe vegetația care curge și înconjoară locul.

Când ne-am hotărât să ne întoarcem, nu mai știam încotro să o luăm, fiecare loc părea identic. Am stat și ne-am socotit și încet am căutat un petec de lumină care să ne scoată undeva. Deodată, ceva mare și negru s-a mișcat în fața noastră, a zburat greu pe o creangă și nu

am apucat să îi vedem decât pata roșie de pe piept; era un Pavo, o pasăre ciudată și mare (45 cm) care trăiește în păduri. Nu am avut timp să ne gândim prea mult, căci a dispărut repede. Am continuat să mergem și, până la urmă, am ajuns în drum. Când am reușit să trecem iar de pâsla deasă și verde, ceva mă chema înapoi, e dorul acela care s-a născut atunci și care licărește în mine și acum.

Pe drum, am ajuns iar la o potecă, ne-am abătut de la ea și, după ce am coborât pe niște pietre mari, am dat de o poieniță. Nici urmă de om, doar agitație multă și mult cântec. Am văzut acolo pe Guaxe, un icterid, negru, strălucitor, cu pete roșii pe aripă, ce se agita ca o gaiță. Tot în acel loc, una din minunile junglei, un Tangara, mic, de un albastru deschis extraordinar, cu capul negru brăzdat de o creastă roșie, cânta prin crengi, hipnotizându-mă.

Am plecat spre restaurant, iar pe deasupra potecii ce ducea acolo era o ploaie de culoare, din fiecare bromelie ieșea câte o tanagră, am văzut albastrul brăzdat de negru al masculului de Sai-azul, verdele lămâi de pe capul păsărilor din specia pe care ei o numesc Bandeirinha și, nu în ultimul rând, m-am blocat când, din copacii de lângă mine, a mai zburat ceva... părea o curcă, dar era un Jacugauca, o pasăre cu care localnicii sunt obișnuiți, și care, mare fiind, își duce viața în desișul pădurii.

De la restaurant, pe drumul care avea peste 4 km până la autobuzul ce ne aștepta, m-au mai făcut să uit de rana de la picior, pe care o aveam din cauza bocancilor, câțiva Viuvinha, păsări mici, alb cu negru, care aveau două pene lungi în coadă, un Aracari-banana, tucan mai mic, ce a zburat chiar dintr-un bananier și care arăta

foarte diferit de modul în care îmi imaginam eu tucanii în zbor.

De la autobuz, am ajuns în Campos do Jordao. Au mai urmat trei zile de congres și un banchet frumos și elegant, unde mai puteai cunoaște lume. Apoi am plecat spre Sao Paulo. După ce am schimbat autobuzul, pentru că am făcut pană, am ajuns la aeroport, și, în aproape 24 de ore de zbor, mers cu autocarul și cu mașina, am ajuns în țară...

Închei acum cu două rânduri din jurnalul meu de călătorie, singurul lucru, rămas chezașie, care mă face să cred că povestea mea fost reală: „În locurile astea, totul pare altfel, dar cel mai ciudat mi se pare timpul (22 august 2010, Brazilia)”

16 august 2011, Sic

Sunt deja doi ani de când am început aventura doctoratului meu. Lângă stuful de la Sic, ascuns de arșiță în prispa căsuței acoperită cu stuf, îmi dau salopeta de cauciuc jos și respir bucuria încă unei zile de întâlnire cu mlaștina.

Imaginați-vă o mare de stuf, nu una oarecare, ci pe cea mai mare din Transilvania, „Stufărișurile de la Sic”! Prin mijlocul stufului de acolo trece un podeț lung de un kilometru jumătate. La început, pe podeț, stuful depășește cu mult înălțimea ta și te învăluie, însă, pe la jumătate, podețul este mai înalt și poți cuprinde cu privirea, de deasupra, imensitatea stufărișului, chiar din mijlocul său. Ei bine, acum doi ani, în septembrie, pe mijlocul aceluși podeț, mi-am pus întrebarea care urma să mă obsezeze trei ani de atunci încolo și cred că toată viața...

Cu ochii larg deschiși, cu urechile ciulite, cu inima bătând de curiozitate și chef de aventură, m-am întrebat: „Unde-or fi Porzanele?” Eram la începutul doctoratului meu. În următorii trei ani, urma să studiez îndeaproape cele trei specii de creșteți de la noi (Crestețul pestriț – *Porzana porzana*, Crestețul cenușiu – *P. parva* (*Zapornia parva*) și Crestețul mic – *P. pusilla* (*Zapornia pusilla*)) și cârstelul de baltă (*Rallus aquaticus*). În lumea științifică, s-a scris și spus foarte puțin despre aceste specii. Singurii care mai știu câte ceva despre ele sunt ornitologii „de teren” care, trecând la pas pe lângă malul bălților, au șansa să audă, dimineața sau odată cu lăsarea serii, cântecul acestor păsări.

Lumea păsărilor din stuf este una de taină. Densitatea vegetației nu îți prea oferă șansa să vezi păsările de acolo și, ca să fiu sincer, nici ele nu ajung să se privească prea des căci, din mijlocul sau din marginea stufului, este imposibil să vezi ce se află la jumătate de metru în fața ta. Cu toate acestea, păsările de aici se cunosc foarte

bine unele cu altele, chiar dacă se întâlnesc foarte rar, căci, în acea lume, singurul mod eficient de a comunica cu ceilalți este cântecul. Și astfel, cu ajutorul cântecului, își găsesc și curtează perechea, comunică atunci când își construiesc cuibul, își îndrumă puii și povestesc cu vecinii lor, aflând dacă vreo altă pasăre din specia lor sau din altă specie a îndrăznit să le calce teritoriul și să le mănânce insectele, viermii și păienjenii din ogradă.

Plecând de la acest obicei al lor, de a cânta, toate metodele de inventariere și monitorizare a acestor păsări presupun, de fapt, numărarea cântecelor. Pare destul de simplu. Mergi în stuf, stai, și ascuți. Pentru cârstelul de baltă, această metodă este foarte bună, căci, după cum unii dintre voi știu deja, cântecul acestei păsări se aude ca un guițat strident, de la începutul primăverii până la jumătatea lui iulie, în toate stufărișurile mai mari. Din cauza aceasta, de cele mai multe ori, cei care veneau să viziteze Stufărișurile, se opreau speriați pe podeț, crezând că o turmă de mistreți se află la doar câțiva metri de ei.

Celelalte specii: creșteții pestriți, cenușii și mici sunt cu mult mai silențioase și mai puțin active decât cârstelul de baltă. Cântă, uneori câteva minute, doar seara și arareori dimineața devreme, doar câteva săptămâni în primăvară. În acest caz, dacă nu ai avut norocul să te afli în jurul bălții atunci când au cântat, se poate să treci pe lângă ele fără să știi că sunt acolo. Dar există un motiv pentru care cântă în afara programului lor obișnuit. Atunci când apare un vecin nou sau, mai grav, atunci când o altă pasăre din aceeași specie poposește pe teritoriul lor. Vor cânta ca să vadă cine este cel nou venit și